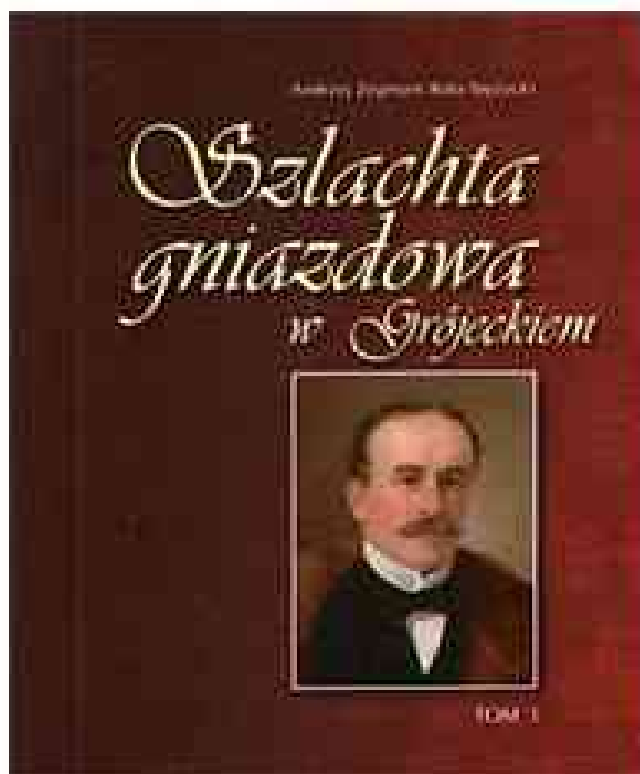

Kozietulski herbu Abdank*

Andrzej Zygmunt Rola-Stężycki

*Fragment złożonej do druku książki pt. „Szlachta gniazdowa w Grójeckiem” t. II.

Szlachta gniazdowa w Grójeckiem - Pierwszy z kilku planowanych tomów odnoszących się do dziejów rodzin szlacheckich regionu Grójeckiego.

KOZIETULSKI herbu Abdank z gniazda Kozietuły gmina Mogielnica, powiat grójecki Parafia p.w. św. Michała Archaniola w Goszczynie w Archidiecezji Warszawskiej.

Gniazdem rodzowym Kozietulskich jest wieś Kozietuły, położona w gminie Mogielnica, około 16 km na południowy – zachód od Grójca i około 6 km na północny – wschód od Mogielnicy.

Współcześnie ta rozbudowana miejscowość tworzy dwa niezależne organizmy sołeckie: Kozietuły i Kozietuły Nowe.

Pierwsze wzmianki o Kozietulach pochodzą z roku 1340 – Kozyetuli. Następne: Koziethuli – 1416, Cozyetholi, Kozyetule – 1427, Cossetuli – 1432, Kozyethuli Maior – 1439, 1456, Cozethuli magna – 1482, Cozetuli – 1496, Cozyethulij ytraque – 1540, Kozietuły Magna – 1576, Kozietuły – 1783, Kozietuły Nowe – 1952 i te ostatnie formy funkcjonują do dziś.

Etymologicznie nazwa wsi wywodzi się od wyrazu: kozietuła – być może przezwiska - będącego zrostem wyrazów: kozi i tuł, przy czym wyraz drugi stanowi nazwą kołczanu, sajdaka, pochwy do noszenia łuku i strzał. W tym przypadku kołczanu sporządzonego z mocnej koziej skóry, rodzaju safianu, albo też: pokrycia, schowka.

Nie można też wykluczyć pochodzenia tej nazwy od zrostu: kozi + tułów, albo też staropolskiego określenia: kozie tule – małe wgłębienie terenu, kotlinka, mającego odniesienie do niewielkiego terenowego wgłębienia, legowiska zwierzęcia.¹

1 Rymut Kazimierz. Nazwy miejscowe Polski. Kraków 2003, t. V. s. 242.

- Bijak Urszula. Nazwy miejscowe południowej części dawnego województwa mazowieckiego. Kraków 2001, s. 102-103.

Nazwisko Koziętulski jest nazwiskiem polskim, przymiotnikowym, typu odmiejscowego, wywodzącym się od nazwy miejscowości jak wyżej. Po raz pierwszy wzmiankowane w tej formie w roku 1410, aczkolwiek znana była niegdyś też forma - Kozitulski.

Obecnie w Polsce nazwiska tego używa zaledwie 12 osób: w Warszawie – 4, okolicach Częstochowy – 5, Kalisza – 1, Piotrkowa Tryb. – 1 i Poznania – 1 osoba.²

Koziętulscy wywodzą się z rodu Awdańców, przynależnych do herbu Awdaniec, zwanym też: Abdank, Białkotka, Habdank, Łękawa i Skuba.

Heraldyka polska zna dwie odmiany tego herbu:

1. W polu czerwonym łękawica srebrna. W klejnocie nad hełmem w koronie taka sama łękawica.
2. W polu czerwonym łękawica srebrna. W klejnocie nad hełmem w koronie, pół lwa złotego w lewo trzymającego w łapach łękawicę srebrną.

Źródła wskazują, iż do końca wieku XIII łękawica była odwrócona na kształt litery „M”. Współczesny wizerunek herbu ustalił się na przełomie XIII-XIV wieku.

Najstarsza pieczęć z wizerunkiem tego herbu pochodzi z roku 1212, a należała do Lupusa – kasztelana kruszwickiego, a kolejnymi średniowiecznymi są: komesa Pakosława, wojewody sandomierskiego – 1228, Michała, kasztelana krakowskiego – 1243 (forma starsza), Dobiesława, sędziego kaliskiego – 1343, Jana Nosa, wojewody lwowskiego – 1405, Wojciecha Wąborkowskiego, sędziego ziemskiego sandomierskiego – 1408, Piotra z Widawy, sędziego sieradzkiego – 1412, Jana Gasztołda z Geranon - 1434, Mikołaja Bieleckiego -1438, Michała Mużyło z Buczacza, starosty śniatyńskiego i kołomyjskiego - 1439 i 1458, Teodoryka z Buczacza i Jazłowca, starosty czerwonogrodzkiego i kamienieckiego – 1440, Jana z Buczacza, starosty trembowelskiego – 1440, Jana Pniewskiego, archidiakona krakowskiego – 1462, Jakuba z Buczcza, kasztelana halickiego – 1474, Jana Skarbka z Szarańczyk – 1483 i Anny z Litwinowa – 1483.

Najstarsza zaś zapiska sądowa z opisem herbu pochodzi z roku 1402.

Herb Awdaniec przeniesiono aktem unii horodelskiej w roku 1413 na Litwę, przy czym ród ten reprezentowali przy akcie Piotr z Widawy i Jakub z Rogoźna, zaś do herbu przyjęto - dokonując tzw. adopcji herbowej - Jana syna Gasztołda.

Kilkaset rodzin tego herbu najliczniej zasiedlało ziemię kaliską, sandomierską i sieradzką.³

Awdańcowie są dużym rodem prawdopodobnie pochodzenia germańskiego, choć wiele źródeł wzmiankuje, iż mogą być Skandynawami, aczkolwiek jedno nie wyklucza drugiego.

Gniazdem tego rodu jest Lubiń w Wielkopolsce, w którym Awdańcowie ufundowali opactwo Marii Panny, obsadzone około 1070 roku konwentem św. Jakuba z Leodium.

Nazwa herbu - Awdaniec – wywodzi się z języka niemieckiego, od: hab`dank, by w wiekach XI – XII przybrać formy: Abdank, Audaniec, Abdaniec, a w swej etymologii odnosząca się do łacińskiego: audentius – śmiały, albo też od skandynawskiej nazwy: Audun, ta zaś od: audr, auda – skarb, co ma potwierdzenie w rodowym przydomku: Skarbek (normańskie imię Auda – skarb).

Ród ten największe znaczenie osiągnął w XI – XII wieku, tracąc go w wieku XV, po emigracji wraz z królem Bolesławem Śmiałym na Węgry. Czuli się bowiem odpowiedzialni za czasy i późniejszy wyrok historii, związany z osobą biskupa Stanisława Szczepanowskiego.

Współcześnie istnieją dwie linie „polskich” Awdańców, bezsprzecznie jednak pochodzące od tego samego przodka, co potwierdzają badania genetyczne. I w tym miejscu niniejsze zagadnienie staje się

- Kopertowska Danuta. Nazwy miejscowe województwa radomskiego. Kielce 1994, s. 68, 398.

2 Rymut Kazimierz. Nazwiska Polaków. Kraków 1999, t. I, s. 454

- Rymut Kazimierz, red. Słownik nazwisk współcześnie w Polsce używanych. Kraków 1993, t. V, s. 240.

3 Górzyński Sławomir, Kochanowski Jerzy, Jońca Adam. Herby szlachty polskiej. Warszawa 1992, s. 35-36.

- Starykoń - Kasprzycki J.S. Polska Encyklopedia Szlachecka. Warszawa 1937, t. VII, s.124.

bardziej sensacyjne. Otóż linia główna Awdańców wywodząca się od Skarbimira (palatyna), używająca przydomku Skarbek, osiadła w ziemi czerskiej, przejmując dobra, w których centralną siedzibą był Magnuszew (dawniej Magnuszów) w powiecie kozienickim. W nazwie tej miejscowości zawarte jest imię Magnus, co potwierdza hipotezę, iż wywodzą się od Magnusa Haroldsona (*ok. 1052 - †1110), królewicza angielskiego, syna Haralda II króla Anglii - który osiadając w Polsce, był komesem początkowo wrocławskim, potem zaś mazowieckim.⁴

Przedstawiciele tego rodu migrując, osiadali w wielu regionach Polski. Na Mazowszu zasiedlili najliczniej południowo – zachodnią jego część, przeważnie w ziemi rawskiej i czerskiej.⁵

W Grójeckiem (ziemia czerska) osiadło 7 rodzin tego herbu.⁶ Wśród nich Kozietulscy.

W roku 1340 protoplasta rodziny – Pakosław Awdaniec zwany Skarbkiem – otrzymał wraz ze swoimi braćmi na mocy przywileju księcia mazowieckiego Trojdena, dział ziemi na prawie niemieckim w Grójeckiem. Bracia ci, dzieląc się dobrami, osiadali na konkretnych działach: Głowczynie, Jastrzębi, Pakosławiu, oraz z Wodzicznej i Kozietułach. Niektórzy z nich od nazw tych miejscowości przybrali nazwiska. Z Wodzicznej wywiedli się Wodziczeńscy (Wojczańscy, Wojczyńscy) i z Kozietuł – Kozietulscy. Wspomniany Pakosław, był w roku 1353 sędzią ziemskim czerskim.

W roku 1576 Kozietuły Wielkie i Kozietuły Małe miały 9 działów szlacheckich, z których 3 należały do Kozietulskich. Ogółem 15, 5 łana.⁷

Głowczyn – własność rodziny Słanków - Jastrzębia i Pakosław przeszły dość szybko w posiadanie innych rodów. Wodziczańscy tkwili w swych dobrach dość długo, a Kozietulscy do połowy XVII wieku – przejmując dobra Winiary, Promna, Olszamy – Oprzałki, Broniszew i części okolicznych, a które potem utracili w wyniku sporów prowadzonych z Prusakami po 1795 roku, kiedy to m.in. grójeckie znalazło się w zaborze pruskim.⁸

Od początku wieku XV znani są już kolejni właściciele Kozietuł z tej rodziny. Części dóbr posiadali wówczas: Mściszek – 1417, Mścisław, Piotr i Jakub – 1482. Imiona ich znane są z zapisków sądowych, bowiem rodzeństwo prowadziło sporne procesy majątkowe już w roku 1445. Kolejne procesy toczyły się często, powodując rozdrabnianie dóbr, oraz przenoszenie ich części na rzecz innych rodzin, także w wyniku darowizn i przekazów posagowych.

Dokumenty Uniwersytetu Krakowskiego wzmiankują wśród studentów w roku 1414 Piotra - dziedzica Kozietuł i Jana syna Piotra - w roku 1461.

Rodzina wydała z siebie wielu przedstawicieli zasłużonych dla społeczeństwa i państwa. Najbardziej znanym jest Jan Leon Hipolit Kozietulski, syn Antoniego – starosty będzińskiego i Marianny Grotowskiej, urodzony w 1781 roku, pułkownik, uczestnik kampanii napoleońskich, w tym bitew pod Somosierrą, Wagran, Moskwą i Lipskiem, baron Cesarstwa Francuskiego,⁹ zmarły w roku 1822, spoczywający w podziemnej krypcie kościoła parafialnego w Belsku Dużym.

Jego siostrą była Klementyna I voto Walicka – urodzona w roku 1783 w Promnie - żona Józefa dziedzica dóbr Mała Wieś w gminie Belsk Duży, II voto Wichlińska, zamężna za Piotrem z Alkantry Józefem, senatorem – kasztelanem Królestwa Polskiego i dyrektorem Komisji Rządowej Przychodów i Skarbu. Była ona powiernicą mecenasem brata, kobietą wykształconą, prowadzącą otwarty salon towarzysko – polityczny w Małej Wsi i Warszawie.¹⁰ Ta linia rodzinna wywodzi się z Winiar (Warka).

4 Artur Foryt. Magnus Haroldson. Anglosaski królewicz nad Wisłą? W: <http://astrahistoria.pl/magnus-haroldson-anglosaski-królewicz-nad-wisla/> [Dostęp: 13.09.2017]

5 <https://pl.wikipedia.org/wiki/Awda%C5%84cy> [Dostęp: 14.12.2016].

6 Rola-Stężycki Andrzej Zygmunt. Szlachta gniazdowa w Grójeckiem. Różanna 2014, t. I, s. 108.

7 Sulimierski Feliks, red. Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich. Warszawa 1902, t. XV A, s.147 .

8 Brandys Marian. *Kozietulski i inni*. Warszawa 1997, s. 25-26.

9 Konarski Simon. *Armorial de la Noblesse Polonaise Titre*. Paris 1958, s. 388.

- Leitgeber Sławomir. *Nowy almanach błękitny*. Poznań – Warszawa 1993, s.69.

10 Rola-Stężycki Andrzej Zygmunt. *Mała Wieś i jej dzieje*. Maszynopis na prawach rękopisu. Różanna 2016, s. 45.

Znanymi też oficerami byli – Józef syn Adama – towarzysz chorągwi pancernej – 1725 roku, Rafał Seweryn, syn ww. Adama – towarzysz pancerny – w roku 1736, Józef – kolejny syn. Adama. – towarzysz chorągwi pancernej królewicza Ksawerego w 1748 roku, potem – w roku 1779 – porucznik gwardii pieszej koronnej, Jan syn Antoniego – kapitan wojsk polskich – 1841.

Wszyscy Kozietulscy, jako przedstawiciele stanu szlacheckiego, pełnili stały obowiązek służby wojskowej.

Wielu z nich pełniło odpowiedzialne urzędy ziemskie, m.in.: Pakosław – sędzia ziemski czerski – 1358, Gabriel – pisarz ziemski podolski – 1606, podsędek – 1622, Rafał – podstoli liwski – 1745, Antoni – starosta będziński – 1775, komisarz cywilno – wojskowy, kawaler Orderu Św. Stanisława – 1791 i Ignacy, skarbnik, potem wojski czerski -1789, Jan syn Antoniego – pisarz komory celnej we Włodawie -1841.

Kozietulscy przez wieki dzierżyli wiele dóbr poza Kozietułami w całości lub częściach: Wodziczna - od 1436 i 1779, Lewikowo – 1510, Lekarzycy – 1577, Winiary – 1589, Ocieszcz – 1602, Branków – 1609, Laski – 1621, Przykory – 1645, Chrościechów – 1667, Rzyškowa Wieś (Ryszki) – 1668, Urzuty – 1690, Bolesław – 1714, Bruśnice – 1714, Uwielin – 1730, Promna – 1786, Olszamy – Oprzałki – 1791, Porady w rawskim – 1860 i inne.

Rodzina skoligacona była z wieloma okolicznymi rodzinami szlacheckimi i nie tylko, wśród których byli: Bielawscy, Bieniędzcy, Błędowscy, Błońscy, Bogatkowie, Borkowie, Boscy, Branecy, Celińscy, Chomętowscy, Chrzanowscy, Chynowscy, Drwalewscy, Dzierzgowscy, Grotowscy, Gulińscy, Jagodzińscy, Kamieńscy, Kaszowscy, Jazanowscy, Jezierscy, Krężelowscy, Kulczyccy, Lanckorońscy, Laskowscy, Lekarscy, Leśniowolscy, Lipscy, Łapkowscy, Michałowscy, Miedzechowscy, Młochowscy, Olszowscy, Opaccy, Petrykowie, Pikarscy, Pruszkowscy, Rosochowscy, Rykalscy, Rzyškowie, Sikorscy, Skotniccy, Stamirowscy, Stradomscy, Szpinkowie, Szumowscy, Ślegielscy, Świerczewscy, Turowscy, Waliccy, Wąsowiczowie, Wichlińscy, Widawscy, Wierzbowscy, Wierzejscy, Wolińscy, Żuchowscy, Zalewscy, Zalewscy, Załęscy, Zbroscy, Zawiszowie i wiele innych.¹¹

Elektorami królewskimi byli:

1. Adam Kozietulski syn Adama – elektor króla Augusta II w roku 1697, z ziemi czerskiej.¹²
2. Walenty Kozietulski – elektor króla Michała Korybuta Wiśniowieckiego w roku 1669, z ziemi czerskiej.
3. Jan Kozietulski – elektor króla Stanisława I Leszczyńskiego w roku 1704, z ziemi czerskiej.¹³

Dokumenty metrykalne parafii Łęczeszyce wzmiankują w dniu 14.03.1670 roku chrzest Anny Kozietulskiej, córki Walentego i Elżbiety.

Akta parafii Prażmów zarejestrowały w dniu 19.12.1724 roku chrzest Tomasza Adama, syna Józefa Gabriela i Marianny Bielawskiej, a w dniu 20.03.1729 chrzest Zachariasza Józefa, kolejnego potomka ww. z linii osiadłej w Uwielinach.

Natomiast metryki parafii Lewiczyn wzmiankują w dniu 16.12.1726 roku chrzest Marianny Magdaleny, córki Józefa i nieznannej z imienia żony. Od tego też czasu brak jest informacji o Kozietulskich w regionie.¹⁴

Dokumenty podatkowe z roku 1563 wzmiankują Kozietulskich: Stefana, Jana i Andrzeja Skarbków, oraz

11 Boniecki Adam. Herbarz polski. Warszawa 1908, t. XII, s. 82-86.

- Uruski hr. Seweryn. Rodzina. Herbarz szlachty polskiej. Warszawa 1910, t. VII, s. 374-375.

12 Pietruski Oswald Zaprzaniec z Siemuszowej. Elektorów poczet którzy niegdyś głosowali na Elektów Jana Kazimierza roku 1648, Jana III roku 1674, Augusta II roku 1697 i Stanisława Augusta roku 1764 Najjaśniejszych Królów Polskich, Wielkich Książąt Litewskich, itd. Lwów 1845, s. 170.

13 Dunin –Borkowski hr. Jerzy, Dunin – Wąsowicz Mieczysław. Elektorowie królów Władysława IV, Michała Korybuta, Stanisława Leszczyńskiego i spis stronników Augusta III. W: Rocznik Towarzystwa Heraldycznego we Lwowie, t. I, rok 1908/9. Lwów 1910, s. 104.

14 Zdzeniecki Siekier Mieczysław. Rejestry metryk szlacheckich powiatu grójeckiego. Kalisz 1937, zeszyt 6, parafia Lewiczyn, s.13, zeszyt 8, parafia Prażmów, s. 11, zeszyt 7, parafia Łęczeszyce, s. 6.

Stanisława, Jana i Jerzego Dobków z Kozietuł.¹⁵

W rękach tej rodziny Kozietuły pozostawały przez wiele lat. Potem Kozietulscy dokonując różnych transakcji handlowych i dzieląc dobra m.in. na posagowe, wyszli z nich, osiadając w innych miejscowościach. W roku 1674 właścicielem głównej części dóbr był Hiacynt Załęski.

W roku 1783 dobra znajdowały się w dyspozycji Franciszka Załuskiego – starosty grójeckiego, po czym – w roku 1870 - przejął je na własność Feliks Rostworowski. Od roku 1876 dobra kozietulskie wraz z pałacem, stanowiły własność Waleriana Baczyńskiego, a od roku 1878 – Jana i Marii hr. Łubieńskiej małżonków Górskich.

W roku 1827 wieś Kozietuły liczyła 392 mieszkańców zasiedlających 43 domy, zaś dobra Kozietuły w roku 1883 składały się z folwarków: Kozietuły z gorzelnią i młynem wodnym, oraz Dalboszek i tzw. nomenklatury Urzuty, zawierających się na obszarze 2143 mórg (1200, 08 ha).¹⁶

W roku 1901 dobra te przejął syn ww. Marian Józef Ludwik Franciszek Górski, a następnie – w roku 1905 - Jan Górski. W roku 1910 odsprzedano je – w obszarze 812 ha - Marcinowi Janowi Leszczyńskiemu.

Kozietuły pozostawały w tej rodzinie do 1945 roku. W roku 1946 w wyniku decyzji Wojewódzkiego Urzędu Ziemskiego w Warszawie, wydanej w dniu 25 września, pałac wraz z przyległymi doń dobrami przekształcono w Państwowe Gospodarstwo Rolne, zaś pomieszczenia jego przeznaczono w części na biura tego gospodarstwa. W pozostałej części budynku zakwaterowano rodziny pracowników. Decyzja ta spowodowała szybko postępującą dewastację pałacu. W jego sąsiedztwie znajdują się wielokrotnie przekształcane i zdewastowane już zabudowania gospodarcze, wraz z budynkiem dużej gorzelni. Obecnie stanowi własność prywatną.¹⁷

Jedynym Kozietulskim potwierdzającym szlachectwo był w roku 1840 Jan syn Antoniego, praprawnuk Jana, syna Marcina, dziedzica Kozietuł w roku 1635, w tym czasie dziedziczący część dóbr Porady pod Rawą Mazowiecką.¹⁸

Od początku wieku XVII Kozietulscy nie rozradzając się, nie odegrali już żadnej roli politycznej, nawet w regionie, poza ww. Janem Leonem Hipolitem – pułkownikiem i jego siostrą Klementyną Walicką, w okresie wojen napoleońskich i konkretnych realiów tematycznych.

15 Dziadulewicz Stanisław. Rekognicjarz poborowy ziemi warszawskiej z roku 1563. W: Miesięcznik Heraldyczny. Organ Polskiego Towarzystwa Heraldycznego. Rocznik XI-1932 Warszawa, s. 169.

16 Sulimierski Feliks, red. Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich. Warszawa 1883, t. IV, s.552.

17 Rola – Stężycki Andrzej. Rezydencje...ziemiańskie siedziby w Grójeckiem. Grójec 2010, s.84-85.

18 Sęczys Elżbieta. Szlachta wylegitymowana w Królestwie Polskim w latach 1836 – 1861. Warszawa 2000, s.331.